

Zadání: Jednorozměrná relativistická úloha: auto vlastní délky $d_{a0} = 1$ projíždí rychlostí $\beta = v/c = 0,6$ garáží stejné vlastní délky $d_{g0} = 1$. Když je prostředek auta uprostřed garáže, přeskóčí jiskra (událost L) a záblesk světla letí na obě strany. Vyneste vše do grafu a určete různé události v soustavě **S** (v níž garáž stojí) i v soustavě **S'** (v níž stojí auto). Značme $T = ct$, $T' = ct'$. Lorentzův činitel je $\gamma = 1/\sqrt{1 - \beta^2} = 5/4$.

Garáž: Garáž je v klidu v soustavě **S**. Má vlastní délku $d_{g0} = 1$, vjezd (vlevo) A, výjezd B. „Garážní“ čas T vynášíme *svisle* vzhůru (plná červená šipka). Polohu vůči garáži značíme x a vynášíme *vodorovně* (zleva doprava, plná červená šipka). Počátek souřadnic $x = 0$ volíme v A, výjezd B má tedy $x = 1$.

Časový počátek $T = 0$ v **S** i $T' = 0$ v **S'** volíme, když ve vjezdu A do garáže je před' D auta (událost AD).

Souřadnice události píšeme ve vztažné soustavě **S** v pořadí $[x; T]$. Vše je bez čárky.

Auto: Auto jede vůči garáži (v soustavě **S**) zleva doprava rychlostí $\beta = 0,6 = 3/5$. Auto je v klidu v soustavě **S'**. Má vlastní délku $d_{a0} = 1$, vlevo zád' (C) se souřadnicí $x' = -1$, vpravo před' (D) se souřadnicí $x' = 0$. V soustavě **S'** (auta) značíme vše s čárkou, i závorku: časy T' , polohy x' , souřadnice událostí $[x'; T']$.

Vysvětlivky ke grafu:

Soustava **S** (garáž) má jako osy vodorovnou červenou plnou šipku x (pro $T = 0$) a svislou červenou plnou čáru T (pro $x = 0$, vjezd do garáže, A). Výjezd B z garáže je svislá tlustá červená čárkovaná čára se souřadnicí $x = 1$. Zavřená vrata vjezdni i výjezdni jsou vyznačena tlustou svislou černou čarou. Vnitřek garáže je znázorněn dole tučnou červenou vodorovnou čarou s označením **A vjezd GARÁŽ výjezd B**. **V časovém úseku $T = (4/3 ; 5/3)$ v **S** jsou obojí vrata zavřena a auto jede mezi nimi.** Auto je z pohledu **S** znázorněno vodorovnou černou šipkou (vždy má délku 0,8 a barevné puntíky na ní vyznačují barvu příslušného místa).

Světelný signál vyslaný při setkání středu auta se středem garáže (událost L, $T = T' = 1,5$) je vyznačen a popsán jasně žlutě. V příslušných soustavách dojde signál současně k oběma koncům garáže ($T = 2$) či auta ($T' = 2$). Může být využit pro synchronizaci hodin v autě i v garáži.

Auto je v klidu v soustavě **S'**. Ta má osy x' (tenká bleděmodrá mírně šikmá šipka) a T' (strmá bleděmodrá tučná čárkovaná šipka); ta je současně světočárou před' **D** (mající $x' = 0$). Světočára zádě **C** (mající $x' = -1$) je s ní rovnoběžná, bleděmodrá dlouhá tenká čárkovaná přímka. Auto v různých okamžicích v **S'** znázorňují kratší šikmé barevné šipky. Auto mění barvu (*zelená, žlutá, modrá, oranžová, šedá, černá*) každou $\Delta t' = 1/6$, jak je zde vyznačeno. To nám umožňuje odečítat čárkované hodnoty T' v soustavě **S'**; silnější modré šipky odpovídají celistvým hodnotám času T' (0; 1; 2; 3). Auto má samo vůči sobě v každém svém okamžiku všude stejnou barvu, jak udávají skloněné barevné šipky. Ovšem z garáže, v **S**, ho vidí v každém (svém) okamžiku duhově (černé vodorovné šipky s barevnými puntíky podle příslušné barvy). **V časovém úseku $T' = (4/3 ; 5/3)$ v **S'** přesahuje auto přes garáž z obou stran: vepředu i vzadu.**

Některé významné intervaly: čtverec intervalu má velikost $I^2 = x^2 - T^2 = x'^2 - T'^2$

Intervaly časové povahy, $I^2 < 0$:

$(AC-AD)^2 = -(4/3)^2 = -16/9 = -(\text{doba } T)^2$ průjezdu auta bodem na zemi (v **S**)

$(BD-AD)^2 = -(5/3)^2 + 1^2 = -16/9 = -(\text{doba})^2$ průjezdu bodu na autě garáží (v **S'**)

Platí $(AD - AC)^2 = (B2 - B5)^2 = (AD - BD)^2 (= -16/9)$.

Pro libovolné cifry $x < y$ je každý z intervalů $Ax-Ay$, $Bx-By$, $Cx-Cy$, $Dx-Dy$ časové povahy; leží totiž na světočáře nějakého bodového objektu (A, B, C, D).

Růžový interval AC – BD je prostorové povahy, $I^2 > 0$:

$(AC - BD)^2 = 1^2 - (1/3)^2 = 8/9$, = max. (vzdálenost)² setkání AC a BD.

Proto události AC (zád' auta A mívá vstup do garáže C) a BD (před' auta B mívá výstup garáže D), což jsou krajní body „růžového intervalu“, mohou být vůči sobě v různém časovém vztahu:

- v soustavě **S** nastane napřed AC a pak BD, tedy celé auto ($d_a = 0,8$) je po dobu od AC do BD (tedy $\Delta T = 1/3$) uvnitř garáže ($d_g = 1$);
- v soustavě **S'** nastane naopak napřed BD a pak AC, tedy celá garáž ($d_g' = 0,8$) je po dobu od BD do AC (opět $\Delta T' = 1/3$) navlečena kolem dlouhého auta ($d_a' = 1$);
- v jisté vztažné soustavě **S''** jsou krajní události současné. Auto má v této vztažné soustavě rychlost $\beta'' = 1/3$, garáž $\beta'' = -1/3$ a auto je v ní stejně dlouhé jako garáž, totiž $d_a'' = d_g'' = \sqrt{8/9}$.

Základních pět událostí značíme dvěma písmeny (setkání auta s garáží) nebo L (světlo):

- AD do garáže vjíždí (A) příď (D) auta; také značeno A1 a D1
- AC do garáže vjíždí (A) zád (C) auta; také značeno A4 a C5
- BD z garáže vyjíždí (B) příď (D) auta; také značeno B5 a D4
- BC z garáže vyjíždí (B) zád (C) auta; také značeno B9 a C9
- L setkání středu auta se středem garáže

Souřadnice hlavních událostí; velké modré kroužky, hodnoty v obou soustavách v pořadí $[x; T]$ a $[x'; T']$

A1 = D1 = AD	= [0; 0]	= [0; 0]'	do garáže vjíždí (A) příď (D) auta
A4 = C5 = AC	= [0; 4/3]	= [-1; 5/3]'	do garáže vjíždí (A) zád (C) auta
B5 = D4 = BD	= [1; 5/3]	= [0; 4/3]'	z garáže vyjíždí (B) příď (D) auta
B9 = C9 = BC	= [1; 3]	= [-1; 3]'	z garáže vyjíždí (B) zád (C) auta
L	= [1/2; 3/2]	= [-1/2; 3/2]'	setkání středu auta se středem garáže; záblesk

Souřadnice doplňujících událostí; malé červené kroužky, pro světlo černé kroužky

Vjezd (A) do garáže, když

A2	= [0; 16/15]	= [-4/5; 4/3]'	podle auta (S') z garáže vyjíždí (B) příď (D) auta
A3	= [0; 6/5]	= [-9/10; 3/2]'	podle auta (S') nastal uprostřed záblesk L
A5	= [0; 3/2]	= [-9/8; 15/8]'	podle garáže (S) nastal uprostřed záblesk L
A6	= [0; 5/3]	= [-5/4; 25/12]'	podle garáže (S) z garáže vyjíždí (B) příď (D) auta
A7	= [0; 2]	= [-3/2; 5/2]'	dostihne ho záblesk

Výjezd (B) z garáže, když

B1	= [1; 0]	= [5/4; -3/4]'	podle garáže (S) do garáže vjíždí (A) příď (D) auta
B2	= [1; 3/5]	= [4/5; 0]'	podle auta (S') do garáže vjíždí (A) příď (D) auta
B3	= [1; 4/3]	= [1/4; 11/12]'	podle garáže (S) do garáže vjíždí (A) zád (C) auta
B4	= [1; 3/2]	= [1/8; 9/8]'	podle garáže (S) nastal uprostřed záblesk L
B6	= [1; 9/5]	= [-1/10; 3/2]'	podle auta (S') nastal uprostřed záblesk L
B7	= [1; 29/15]	= [-1/5; 5/3]'	podle auta (S') do garáže vjíždí (A) zád (C) auta
B8	= [1; 2]	= [-1/4; 7/4]'	dostihne ho záblesk

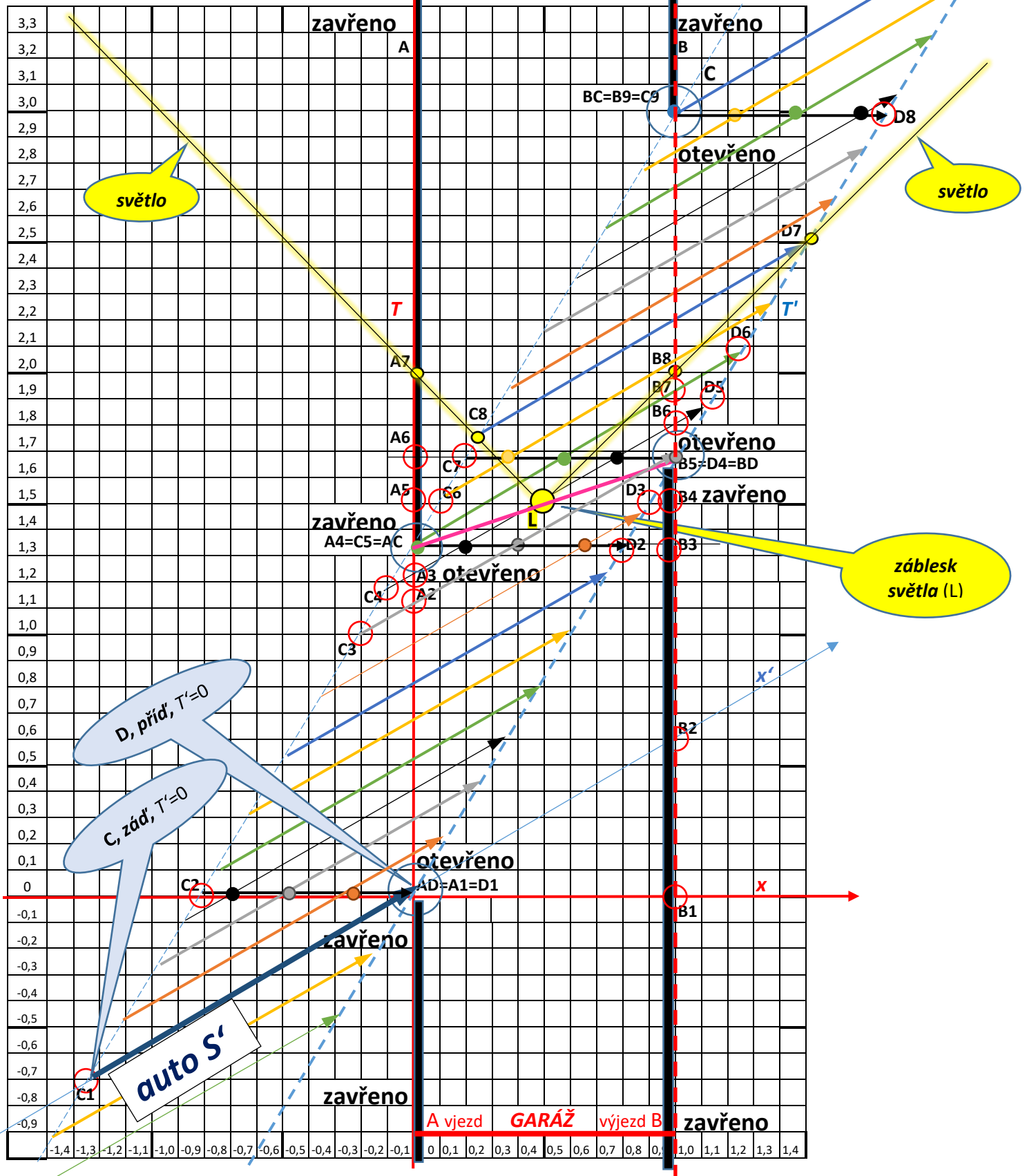
Zád (C) auta, když:

C1	= [-5/4; -3/4]	= [-1; 0]'	podle auta (S') do garáže vjíždí (A) příď (D) auta
C2	= [-4/5; 0]	= [-1; 3/5]'	podle garáže (S) do garáže vjíždí (A) příď (D) auta
C3	= [-1/4; 11/12]	= [-1; 4/3]'	podle auta (S') z garáže vyjíždí (B) příď (D) auta
C4	= [-1/8; 9/8]	= [-1; 3/2]'	podle auta (S') nastal uprostřed záblesk L
C6	= [1/10; 3/2]	= [-1; 9/5]'	podle garáže (S) nastal uprostřed záblesk L
C7	= [1/5; 5/3]	= [-1; 29/15]'	podle garáže (S) z garáže vyjíždí (B) příď (D) auta
C8	= [1/4; 7/4]	= [-1; 2]'	dostihne ho záblesk

Příď (D) auta, když:

D2	= [4/5; 4/3]	= [0; 16/15]'	podle garáže (S) do garáže vjíždí (A) zád (C) auta
D3	= [9/10; 3/2]	= [0; 6/5]'	podle garáže (S) nastal uprostřed záblesk L
D5	= [9/8; 15/8]	= [0; 3/2]'	podle auta (S') nastal uprostřed záblesk L
D6	= [5/4; 25/12]	= [0; 5/3]'	podle auta (S') do garáže vjíždí (A) zád (C) auta
D7	= [3/2; 5/2]	= [0; 2]'	dostihne ho záblesk
D8	= [9/5; 3]	= [0; 9/5]'	podle garáže (S) z garáže vyjíždí (B) zád (C) auta
D9	= [9/4; 15/4]	= [0; 3]'	podle auta (S') z garáže vyjíždí (B) zád (C) auta

Auto $d_{a0} = 1$ jede rychlostí $3/5 c$ podél garáže $d_{g0} = 1$, počátek při setkání přídě D auta s vjezdem A

Graf není rýsovaný počítačem, ale rukou ve Wordu. Je proto jen informativní, není příliš přesný.
Jan Obdržálek, 2018-09-12